

Станіславовича Канарського, інтелігента духу й справжнього майстра своєї справи, який у роки «хрущовської відлиги» скеровував молоді завзяті голови студентів КДУ до глибин філософії. Автори статті – Т. Чайка та В. Малахов, учні свого Вчителя, сьогодні відомі вчені-філософи.

Другий розділ присвячений 170-річчю з дня народження видатного українського філософа П.Юркевича. Крім низки ґрунтовних статей, особливо відзначимо першу появу в світі уривку з рукопису П. Юркевича «Психологія та психіатрія», що викличе безумовний інтерес дослідників. Перша друкowana праця Н.Григор'євої є результатом кропіткого вивчення рукописної спадщини філософа. Серед статей, присвячених творчості Юркевича, привертають увагу праця В. Думцева, що містить аналіз відомої промови мислителя «Разум по учению Платона и опыт по учению Канта», та дослідження С.Вільчинської, що розглядає «філософію серця» Юркевича як «талановите випередження і найсуттєвішу поправку до психоаналізу». Деякі питання, висунуті в статті, є, на наш погляд, дискусійними і потребують наукового обговорення. Останній розділ збірки «У пошуках української ідентичності» містить розробку І.Бичка «Ментальна співзвучність української та європейської філософських традицій: «кордоцентричні мотиви». Автор удається до розрізнення характерних рис української та російської культури. Особливо відзначимо спробу вияву паралелей між європейським та українським кордоцентризмом. Запропонована читачам збірка репрезентує спробу неупередженого цілісного аналізу київської філософської традиції. Її поява є, безумовно, значною подією у філософському житті України.

Вікторія Грищенко

Е.И.Головаха. Трансформирующееся общество. Опыт социологического мониторинга в Украине. – Киев, Институт социологии НАН Украины, 1997.

Природне людське бажання розуміти, що відбувається в суспільстві, дуже важко задовольнити в сьогodнішній Україні. Причин цього багато, але найголовніша: складність посткомуністичних економічних, культурологічних, політичних процесів сьогodнення та методологічна неадекватність відповідних суспільствознавчих дисциплін для їх осмислення. Виявилось, що претензії суспільствознавців (не тільки пострадянських) на знання закономірностей розвитку соціуму дещо перебільшені.

В цій ситуації, тим більш, приємно відзначити появу нової книжки Є. Головахи, яка не без підстав претендує на оригінальне, авторське, професійне осмислення сучасних суспільно-економічних перетворень. Дуже важливо, що тексти книжки поєднують і творчу розробку теорії розвитку посткомуністичного світу, і величезні за обсягом соціологічні дослідження автора та його колег, проведені за останні понад десять років.

Вже в першому розділі книжки читачеві пропонуються «історичні форми та етапи посткомуністичної трансформації» і нові «інтеграційні та регулятивні механізми суспільства».

Автор досліджує і стан аномії (безнормативності) суспільства, і фрустрацію соціуму, і нееквівалентний соціальний обмін новітніх часів, і еволюцію ціннісних орієнтацій, і моделі сприйняття громадянами простору і часу... Він досліджує механізми соціальної адаптації, аналізує соціопатії сьогодення... Дуже важливо, що автор досліджує не тільки закономірності розвитку посткомуністичної України, а досить часто порівнює процеси з аналогічними (чи протилежними) в Росії, інших країнах СНД.

Автор (як і в попередніх своїх книгах) переконливо доводить суспільству, що стереотипи масової свідомості вельми неадекватно відбивають процеси сьогодення. Назву деякі гіпотези цього дослідження:

— Народ України не лише не збіднів порівняно з часами до перебудови; сьогодні він має більш сприятливі умови для матеріально забезпеченого життя та цивілізованого побуту; при цьому люди живуть з відчуттям постійного зниження рівня життя, що зумовлено все зростаючою соціально-економічною невизначеністю в завтрашньому дні...»

— «Народ України не тільки не збіднів в порівнянні з часами до перебудови; сьогодні він має більш сприятливі умови для матеріально забезпеченого життя та цивілізованого побуту; при цьому люди живуть з відчуттям постійного зниження рівня життя, що зумовлено все зростаючою соціально-економічною невизначеністю в завтрашньому дні...»

— «Більшість населення не вважає свій стан настільки критичним, щоб приймати участь в насильницьких акціях протесту... Це означає, що неконфронтаційно будуть сприйняті радикальні економічні кроки, що дозволять країні остаточно розпрощатися з минулим».

— В Україні виникли серйозні протиріччя між формальною легальністю та реальною легітимністю влади: рівень довіри до владних структур надзвичайно низький: «це загрожує абсолютною втратою довіри до влади». Внаслідок цього: «шлях до авторитаризму та втрата перспективи самостійного державного розвитку України».

Кожна гіпотеза дослідження обґрунтовується даними опитування суспільної думки населення, які часто не збігаються зі стереотипами. Для прикладу наведу фрагмент таблиці, яка характеризує динаміку матеріального добробуту родин в Україні 1981 – 1996 рр.

Хоча автор наводить багато доказів на обґрунтування своїх гіпотез, досить часто виникає потреба йому заперечувати, дискутувати з ним: бо динаміка подій сьогодення, їх складність потребують розвитку нових гіпотез та теорій.

На закінчення наведу ще декілька цитат з книги, вірніше – з додатка, словника, який доповнює дослідження серйозного дослідника Є. Головахи іронією Є. Головахи – сучасника подій:

Щ з цього списку має Вапа родина?	1982	1995	1996
Дача, садова ділянка	12,9	45,7	49,6
Легковий автомобіль	9,8	21,7	19,6
Кольоровий телевізор	12,9	68,1	68,5
Холодильник	64,2	92,9	92,2
Гаряча вода	24,0	53,9	50,7

«ВИБОРИ – демократична процедура, яка дозволяє політикам по черзі та без кровопролиття демонструвати свою некомпетентність».

«ДЕРЖАВА – знаряддя боротьби всіх разом проти кожного окремо».

«НАЦИЗМ – патріотичний рух, що очищає націю від всього, що заважає її деградації».

«ЧЕЛНОКИ – люди, що першими відчули переваги капіталізму власним горбом».

Леонід Фінберг

Ю.Шаповал, В.Пристайко, В.Золотарьов. ЧК – ГПУ – НКВД в Україні: особи, факти, документи. – Київ: Абрис, 1997. – 608 с.

Герой одного з романів про Французьку революцію вигукував: «О спасенний тероре! О святий тероре! Люба гільйотино!.. Нехай ми потонемо в крові, та врятуємо батьківщину». Автор цього твору, А.Франс яскраво показав, що вийшло з таких настроїв: море крові, незліченні жертви, одноосібна жорстока диктатура з війною, розвалом економіки, продкартками, чергами, голодом і... новими, ще більшими жертвами. Нерідко історія повторюється: спочатку у вигляді трагедії, згодом – ...ще більшої трагедії.

Все це мимоволі пригадується, коли читаєш книгу «ЧК – ГПУ – НКВД в Україні: особи, факти, документи». Попередні книги Ю.Шаповала «Україна 20 – 50-х років», «Людина і система», дві спільні праці В.Пристайка і Ю.Шаповала «Справа Спілки визволення України: невідомі документи і факти», «Михайло Грушевський і ГПУ – НКВД. Трагічне десятиріччя 1924 – 1934» сприяли виробленню нового погляду на історію 20 – 50-х рр., діяльність репресивно-каральних органів у перші десятиліття радянської влади. Нинішня книга є продовженням напруженої і необхідної праці згаданих авторів, а також В.Золотарьова щодо осмислення ролі та місця ЧК – ГПУ – НКВД в суспільстві. Оpubліковані документи, довідкові матеріали розкривають «кухню» роботи чекістських органів, їхні